

In memoriam Truus van Bilderbeek-Lankester (1922-2006)

Opeens lag daar de kaart op de mat met het bericht dat Truus was overleden. Truus van Bilderbeek, pionier van de seksuologie op het AMC. Truus die mij nog aangenomen heeft toen ik in 1983 op de afdeling sexuologie (toen schreef je dat nog met een x) van het AMC kwam werken. Truus met wie ik altijd contact heb gehouden. Ze was trouw. Ze at bij mij of ik bij haar, en ze wilde altijd precies weten hoe het nu met de seksuologie ging. Aanvankelijk zag je haar na haar pensionering op alle seksuologiecongressen. Later concentreerde zij zich meer en meer op haar kleinkinderen. Die vormden, naast haar partner Ben, het centrum van haar bestaan. Onze eetafspraken vielen dan ook nooit in een kindervakantie.

In 1987 was ze vertrokken. Ze had al jaren last van haar hart, en dat gebruikte ze om een paar maanden eerder met pensioen te gaan. Razend was ze dat men niet opschoot met het regelen van haar opvolging in het AMC. En toen ze dit voor de zoveelste keer op de vergadering aankwaam en men weer zo laks reageerde ("Je bent er toch nog!"), liet ze zich nog diezelfde middag afkeuren. "Dan komt er waarschijnlijk meer schot in de zaak." Ze kreeg gelijk: opeens kon het wel geregeld worden. Uit die actie bleek eens te meer dat ze de afdeling seksuologie als haar kindje beschouwde. Voor het voortbestaan daarvan vocht ze als een leeuw voor haar jongen. Voor die strijd ben ik haar dankbaar. Maar niet alleen ik - hele generaties studenten, assistenten en patiënten mogen haar dankbaar zijn voor wat zij betekend heeft voor ons vak, de seksuologie. Toen zij begon was het nog niet een "normaal" vak, zoals nu. Het was iets nieuws, iets heel bijzonders. Het had bijzondere mensen nodig die hun nek uitstaken en die zich er niets van aantrokken dat ze binnen het team als een stelletje rare figuren werden gezien. Sinds 1965 had Frank Wibaut een anticonceptiesprek-uur op de poli gynaecologie. En bij de gesprekken over anticonceptie bleek steeds vaker dat allerlei seksuele problemen een rol speelden. Als ik zeg dat dit "bleek", dan lijkt het misschien of de patiënten daar zelf over begonnen. Dat was in die jaren echter maar hoogst zelden het geval. In 1972 vond de officiële start plaats van de seksuologische hulpverlening in de vrouwenklinik van Kloosterman. Daar bekleedde al sinds 1970 Coen van Emde Boas de bijzondere leerstoel seksuologie vanwege de NVSH - als eerste hoogle- raar seksuologie in West Europa. Omdat Van Emde Boas vrijwel meteen ziek werd, kwam Truus in zijn plaats op de poli seksuologie werken. Samen met Frank Wibaut vormde ze een ijzersterk duo. "Hun" poli liep

vanaf het begin als een trein. Opmerkelijk, want gelijktijdig werd op de afdeling psychiatrie een poli seksuologie gestart, die nooit van de grond gekomen is. Volgens Truus kwam dat doordat de drempel voor een bezoek aan een afdeling psychiatrie hoger is. Dat kan wel zo zijn, maar

ik denk eigenlijk dat het verschil vooral met de warme persoonlijkheid van Truus zelf te maken had.

Toen Truus van Bilderbeek in 1972 begon bij de poli seksuologie van het Wilhelmina Gasthuis was ze vijftig jaar oud. Maar de seksualiteit was altijd al haar vak geweest. Ze was begonnen met de VPO-kant van het vak, het geven van voorlichting, in de jaren vijftig. In die tijd was goede anticonceptie nog niet vanzelfsprekend. Het hele onderwerp was zelfs nauwelijks bespreekbaar. Vaak kwamen assistenten in die tijd al aan haar vragen hoe ze een pessarium moesten plaatsen. Bij hun hoogle- raar Van Bouwdijk Bastiaanse was contraceptie taboe, en dit maakte dus ook geen deel uit van de opleiding. Truus was daarentegen bijzonder gemotiveerd om de mensheid over anticonceptie voor te lichten. Zij vond dat vrouwen zelf moesten kunnen kiezen wanneer ze kinderen wilden. Dat had ze zelf namelijk ook wel gewild. De beginjaren waarin ze haar co-schappen liep, met twee kinderen op een paar zolderkamers, zonder douche en met de WC een paar verdiepingen lager, vielen niet mee. Zij had geen man die de kinderen verluierde of ook een potje kookte. Het feminisme bestond nog niet. Zij begon met een avondsprek-uur anticonceptie voor de NVSH, een activiteit waarvoor ze later ook bij de Rutgersstichting en MR '70 gevraagd werd. In 1960 - ze had inmiddels vier kinderen en stond haar man terzijde in zijn beginnende gynaecologenpraktijk - had ze haar werk al uitgebreid tot seksuele voorlichting op scholen, eerst de MMS en later ook de HBS en het gymnasium. Zij beschouwde de romans van Jan Wolkers en Jan Cremer als aanvullend voorlichtingsmateriaal en stimuleerde

de leerlingen die boeken te lezen. Uniek voor die tijd; het kost me altijd moeite om me te realiseren dat mijn moeder, die nog iets jonger is dan Truus, niet een paar generaties ouder is.

Truus heeft haar vak al doende geleerd, zoals ze zelf altijd zei. De behandelmethodes werden natuurlijk beïnvloed door Amerikaanse seksuologen als Masters en Johnson, H. Kaplan en Lopiccolo. Een belangrijk verschil was echter wel dat hun patiënten in hoofdzaak welgesteld waren, terwijl die van Frank en Truus voor driekwart uit lagere en middenklasse-milieus kwamen. Op de poli keken ze trouwens wel wat vreemd aan tegen die twee seksuologen: “Wat gebeurt er allemaal achter die deuren van Frank en Truus?” En net toen de collega’s een beetje aan het idee gewend waren, braken de wilde jaren zeventig aan, waarin de patiëntenpopulatie steeds bonter werd. Er kwamen steeds meer cliënten met een niet-alledaagse problematiek: incest, travestie, bisexualiteit, transsexualiteit, exhibitionisme, sadoomasochisme, pedofilie. *Bien étonnées de se trouver ensemble*, schreef Frank Wibaut ergens in die tijd in het jaarverslag. Ook de NVSH liet zich niet onbetuigd. De voorzitter M. Zeldenrust-Noordanus hield een pleidooi voor acceptatie van “voorechtelijk geslachtsverkeer”. Maar ook “buitenechtelijk geslachtsverkeer” behoorde tot de dingen die “moesten kunnen”, met alle gebroken huwelijken en emotionele rampen van dien. Dit ging Truus te ver en zij zegde haar lidmaatschap van de NVSH op.

Het werk van Truus bestond eerst in hoofdzaak uit patiëntenzorg. Later, toen het lukte om van het vak seksuologie een “serieus” vak te maken binnen de medische opleiding, gaf zij ook colleges en moest zij huisartsen bijscholen en verpleegkundigen lesgeven. (Van 1975 tot 1980 had ze trouwens ook nog een spreekuur op de afdeling Medische Seksuologie van Musaph in Utrecht.) Ook wisten zij en Frank een stage seksuologie verplicht te krijgen voor de assistenten. Het was een ijzersterk team. Truus was niet de naar buiten tredende persoon, maar zij was het warm kloppend hart van de afdeling, die er achter de schermen voor zorgde dat de boel goed draaide, die met eindeloos geduld hield van haar patiënten. Haar specialiteit lag binnen de brede patiëntenpopulatie van de seksuologie toch wel bij het behandelen van de groep vrouwen met vaginisme. Toen ik in 1983 kwam werken op de poli seksuologie mocht ik een paar keer meelopen met Truus om te kijken wat ze deed. Ik zag een therapeute die inderdaad haar vak “al doende” geleerd had en die daardoor, zonder irritatie op te roepen, haar patiënten op moederlijke toon kon toespreken: “Kindje blijf nou eens even bij deze man en loop niet weg.” En dan trok ze een plastic Bijenkorfzak met pelottes van

onder haar stoel vandaan en zocht rinkel de kinkel naar de goede dikte, waarna ze hem zo glunderend aan de patiënte gaf dat die het gevoel had een heerlijke traktatie te krijgen. Vaak dacht ik daar later aan terug tijdens pogingen mijn patiëntes meer autonomie aan te leren, wat soms zo’n moeizaam proces kan zijn. Dan dacht ik: Was ik Truus maar even, dan zei ik gewoon: “Kindje, kom eens voor jezelf op, je bent een leuke meid!” Truus wist in één zitting een moederlijke overdracht te bewerkstelligen waar anderen maanden over doen. De gemiste ouderlijke zorg laten ervaren, dat kon Truus van Bilderbeek. En niet alleen voor haar patiënten maar ook voor meerdere generaties studenten en assistenten. Ook binnen ons vak als geheel was zij een soort oermoeder - ondanks, of juist door het feit dat zij haar eigen moeder al twaalf dagen na haar geboorte had verloren. Typerend voor dat oermoederschap was ook dat zij aan het einde van haar loopbaan nog eens precies wilde weten hoe het “haar” vaginisme verder was vergaan. Zij zette een groot onderzoek op onder alle door haar behandelde vrouwen met vaginisme in de loop van de dertien jaar dat zij in het academisch ziekenhuis gewerkt had. Van de geënuquëerde vrouwen bleek 90% blijvend genezen. En dat terwijl de klacht bij het begin van de behandeling gemiddeld drie jaar of langer had bestaan, terwijl 75% van de patiëntes geen seksuele voorlichting had gehad, 75% nooit had gemasturbeerd, 70% uit een godsdienstig milieu kwam en 75% ongunstige gezinsomstandigheden had gekend (*Tijdschrift voor Seksuologie*, 1989, 13: 12-22).

Op haar afscheidscollege van 13 september 1987 drukte Truus ons allen op het hart om *De gevarendriehoek* van A.F.Th. van der Heijden te lezen, waarin de hoofdpersoon, een jongeman met potentieestoornissen en een slechte relatie met zijn vader, verliefd wordt op een meisje dat vaginistisch blijkt te zijn, en anorectisch bovendien. Zo kregen wij, net als de middelbare scholieren uit de jaren zestig, van Truus seksuele voorlichting aan de hand van de moderne literatuur. Een jaar voor haar dood liet ze in het AMC een kist bezorgen met een schat aan documentatie over haar jaren in het vak. Ze schreef erbij: “Voor als ik eventueel de pijp uitga, dit is materiaal geschikt voor een proefschrift getiteld *Seksuologische ontwikkeling in de vorige eeuw*.”

Inderdaad, in een proefschrift over die ontwikkeling in Nederland zou een hoofdstuk over Truus van Bilderbeek niet misstaan.

Debora J. Duyvis, Afdeling Seksuologie en Psychosomatische Gynaecologie, AMC